

Opponensi állásfoglalás

Dr. Ullmann Tamás

A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás

című, a Magyar Tudományos Akadémia doktora fokozat elnyerése végett indított eljárás keretében benyújtott publikációjáról

1. Általános követelmények

A mű a megpályázott akadémiai doktori cím alapmunkája, amely a pályázó kiemelkedő, a megadott tématerületre vonatkozó átfogó ismeretét, elemzési készségét és egységes látásmódját, valamint újszerű eredményeit hivatott alátámasztani. A pályázó *A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás* c. munkája mindezt egyértelműen bizonyítja. Mutatja ezt a munka recepciója, amely több recenzióban, ill. számos hivatkozásban fejeződik ki. A pályázó oktatói, kutatói és gondolkodói működése egységes irányt tár fel, amelynek kicsúcsosodása a 2010-ben megjelent munka. A 2012-es *Az értelem dimenziói* c. monográfiája a korábbi eredményeket továbbfejleszti. Olyan kutatói-gondolkodói pályát látunk itt kibontakozni, amely a kortárs magyar filozófia jeles teljesítményei közé tartozik.

A munka a doktori pályázat benyújtásának időpontjában megfelelt a három éven belül történő publikálás kritériumának. A pályázó *de facto* eredeti tudományos eredményekkel gyarapítja az általa művelt tudományterületet. Publikációi alapján nyilvánvaló, hogy a nemzetközi tudományos körökben mint kiemelkedő kutató ismert. Nemkülönben egyértelmű, hogy a pályázó kiváló eredményeket ért el a szakmai és tudományos utánpótlás nevelésében, amelyek jelentősen hozzájárulnak hazánk tudományos teljesítményéhez.

2. A pályamű átfogó jellemzése

Ullmann Tamást hosszú idő óta az értelem kérdése foglalkoztatja: mi az értelem, *Sinn*, *sens*, *meaning*? Mi a forrása és hogyan jön létre? Miben nyilvánul meg és miképpen strukturálódik? E kérdéseket a jelölt a maga módján teszi fel, elsősorban abban a gondlattörténeti összefüggésben körülbekintve, amely a klasszikus német filozófiát és a fenomenológiai iskolákat egységes problematika keretében fogja fel. A történeti összefüggés első része Kant gondolkodására vonatkozik; a második része a jelentős fenomenológiai szerzők sorára, ti. Husserlre, Heideggerre és Merleau-Pontyra. A jelölt túllép e történeti összefüggésen és egy váratlannak tetsző lépéssel kiterjeszti vizsgálódásait Wittgenstein munkáira is. E lépés azonban csak részben váratlan. Egyfelől tény, hogy a klasszikus germán gondolkodók közül szembetűnően hiányzik Schelling (aki alaposan reflektál a sematizmus-problémára) vagy Hegel (akinek dicsérő szavait a pályázó említi, de tartalmilag nem elemzi az összefüggéseket), mivel az értelemkeletkezés problémája egyértelműen új módon vetődik fel e két szerző nagy hatású – a fenomenológiára nézve is befolyásos – munkáiban. Másfelől Wittgenstein mégis azon gondolati forrásokból merített, amelyek gondolkodása első időszakában Husserlt is éltették. Az osztrák filozófia (Bolzano, Brentano és követőik) a fenomenológia egyik jelentős forrása. Így Wittgenstein – mint az osztrák filozófia legjelesebb képviselője – maga is több ponton érintkezik ezzel a hagyománnyal. Bevonása az értelemkérdés tárgyalásába tehát meglehetősen indokolt; s különösen az, ha a jelölt tematikus törekvését nézzük, amelynek a fókusza a Kantra visszavezethető sematizmus-probléma történeti feltárása, kifejtése, és filozófiailag egységes formába öntése.

A munka e két fontos jellemzője – a történeti keret és a tematikus egység – Ullmann gondolkodásának jeles vonása. Mindkettő elmélyült ismeretet és összefüggő

gondolkodásmódot mutat. Mindkettő határoltan kerül bemutatásra. Egyrészt a történeti keret viszonya a filozófia egészleges történetéhez érintetlen marad (Platón három alkalommal is megneveztetik a műben, Hegel csupán egyszer). A tematika, a sematizmus problémája immanensen kerül kidolgozásra, vagyis csak néhány ponton kerül előtérbe kapcsolata a filozófiai problematika más aspektusaival. Mindez egy szakspecifikus munka jellemzője, noha maga téma, az értelem kérdése nyilvánvalóan túlnyúlik az adott kereten és viszonya a filozófiai problematika más vonatkozásaihoz ugyancsak fontos.

Mindemellett a szerzők sorának alapos elemzése, valamint a sematizmusprobléma egységes kifejtése a munkát történeti-szisztematikus jelleggel látja el, ami kiválóan alkalmassá teszi az oktatásban és kutatásban való felhasználásra. A részletes elemzéseknek, idézeteknek köszönhetően forrásmunkaként is használható. Különösen érdemes itt megemlíteni, hogy a szerző eredeti kutatást végez és sok esetben a bevett nézetek átértékelését végzi el részletes szövegkritika alapján.

E jellemzők tehát a legfontosabbak: a részelemzések sokasága, a fokozatosan kibontakozó, értelmezéseken keresztül megragadott tematikus egység, illetve az új eredmények kifejtése.

3. Kiemelkedő tulajdonságok

Mindezen belül érdemes felfigyelni a pályázónak a benyújtott műben megjelenő kiemelkedő tudományos és kutatói tulajdonságaira. Aki csak kézbe veszi a pályázó munkáját, azonnal felfigyelhet a szöveg kiemelkedő világosságára. Oly tulajdonság ez, amelyet a Tengelyi László nevével fémjelzett iskola számos tagjánál megfigyelhetünk s amely a nemrég fájdalmasan korán távozott mester hatásának egyik legfontosabb vonása. A munkát áthatja a gondolati tisztázottság, a szabatos fogalmazás, a fogalmi racionalitás, érthetőség és követhetőség, ami még a szakmán kívül álló számára is használhatóvá, sőt élvezhetővé teszi a munka olvasását. Hozzájárul ehhez az eleven példákkal való szemléltetés, mint amilyen a kedvességgel való kávézás élményének leírása, a latens fogfájás feltárulásának a folyamata, vagy a palacsintaevés vágyának bonyolult tudatosulása.

Ide tartozik a már említett szövegelemzői készség is. A pályázó nem narratívákat követ, nem a recepciótörténet felfogásait ismerteti, hanem magukhoz a szövegekhez folyamodik, azokat elemzi oly módon, hogy a szövegek alapján vázolt problematika kivételes világossággal jelenik meg. A fenomenológia „vissza magukhoz a dolgokhoz” programja itt „vissza magukhoz a szövegekhez” formájában jelentkezik. Az elemzések csupán a szövegek ismeretét tételezik fel, a szakirodalom, a recepciótörténet – noha jelen van az elemzések háttérében – másodlagos. Az elemzett szövegeken keresztül magukkal a gondolkodókkal kerülünk kapcsolatba. Az elemzések visszatérően oly mélységet érnek el, amihez az érintett szerzők is csak elismeréssel viszonyulhatnak, mivel Ullmann szövegértelmezéseiben nemcsak a kifejtendő tartalmak rajzolódnak ki, hanem a problémák, következtetlenségek és gyengeségek is. Igaz ez valamennyi megnevezett szerző szövegére, de ezen belül különösen Kantra és Heideggerre. Érdemes megjegyezni, hogy a pályázó kritikusabban viszonyul a klasszikus nagyokhoz, Kanthoz és Husserlhez, míg Heideggerre nézve visszatérően említi a szerző enigmatikusságát, Wittgenstein és Merleau-Ponty esetében pedig inkább értelmező, semmint kritikusi munkát végez. Mindennek során különleges, a nyelvi és filozófiai kompetencián alapuló precizitással jár el, ami munkáját a kortárs egyetemes recepciótörténet jeles eredményei közé emeli. Világosabban: Ullmann Tamás munkája nem csupán a magyar filozófiai közegben tűnik kiválónak, hanem a kortárs gondolkodás összefüggésben is.

Ezen túlmenően a tematika megragadása, kifejtése és továbbgondolása ugyancsak kiemelkedő. A sematizmusproblematika az értelemkérdés központi köre; ennek kiemelése, a szövegek alapján való kifejtése, önálló problémaként való meghatározása már nem csupán

szövegértelmezési, hanem problémamegragadási kiválóságot is mutat. Itt már nem tudjuk elhárítani azon benyomásunkat, hogy a pályázó nem egyszerűen eredeti módon gondolkodó kommentátor, hanem önálló tematikaépítést végző gondolkodó. Még ha a történeti keret limitált is, még ha a problematika kifejtése megmarad is a tárgyalt szerzők körében, a spekulatív önállóság határozott alakot ölt és továbbmutat az önálló gondolkodói teljesítményre.

A kiemelkedő tulajdonságok között kell említenünk a szakirodalom autonóm kezelését is. Ahogyan mondtam, a szöveg nem narratíva-elemzés, hanem szöveg- és problematikafeltárás; mindeközben mégis masszívan támaszkodik a szakirodalom egyes rétegeire, értelemszerűen azokra, amelyek saját kifejtését segítik. Itt különösen fontos, hogy a szakirodalom nem kis része a hazai kutatásban keletkezett. Ekképpen a pályázó munkája a hazai, magyar nyelvű filozófiai irodalom szerves továbbgondolásaként jelenik meg és mutatja ezen irodalom kivételes színvonalát.

Mindez nem jelenti, hogy a pályázó ne lenne tisztában a filozófiai problematika eredendő nehézségeivel. Amit egyes recenziók kifogásként említenek, az számomra érdem. A pályázó ugyanis nem fél kimondani, hogy az egyes szerzők gondolatmenete több helyütt homályossá válik, következetlen, továbbgondolásra szorul; s főképpen nem fél kimondani, hogy az egyes problémák rejtélyesek, mély értelműek, titokzatosak, enigmatikusak, csak nehezen felfoghatók s verbalizálhatók. Nem fél összekapcsolni a lucid kifejtési stílust annak felismerésével, hogy a megfogalmazott problémák túllépnek a teljes racionalizálhatóság határán s a filozófiai *Rätsel* mélységébe engednek bepillantást. Mindezzel Ullmann Tamás a genuin gondolkodók útján halad, akik soha nem elégednek meg a szimplifikációval, a felszínes gondolkodással, hanem bepillantást engednek a problémák mélydimenziójába, ahol a titokzatosság formái rajzolódnak elénk, legyen szó akár a kanti fenségesről, a husserli „világproblémáról”, Heidegger létfogalmáról vagy Merleau-Ponty „ambivalenciáiról”.

A tudományos újdonság, amit a műnek fel kell mutatnia, a következőkben ragadható meg:

a) A munka a sematizmusproblémát tekinti a 19-20. századi kontinentális gondolkodás összefoglaló problémájának; ezen belül

b) A sematizmusprobléma és az intencionalitás szerves összekapcsolása;

c) A sematizmusprobléma beazonosítása további szerzőknél (Heidegger, Merleau-Ponty, Wittgenstein);

d) A sematizmusprobléma differenciális modellje.

ad a): A sematizmusprobléma az értelemképződés problémája. Magyarán ismeretelméleti az összefüggés, amelyben a pályázó felvázolja a történeti keret tematikus egységét. Ezt a tematikát azonban – valaminő ontológiai fordulat nélkül – átvezeti a wittgensteini tudatkritikába és a Merleau-Ponty-féle testfenomenológiába. Érdekes, hogy a fenomenológia ontológiai fordulata nem kerül kifejezett elemzésre, ami a pályázó Heidegger-értelmezésének kereteit mutatja.

ad b): Az intencionalitás gondolata eredeti felfogása szerint nem kifejezetten sematizmusprobléma, de a pályázó meggyőzően mutatja meg, hogy a mélyébe tekintve mégis az, noha új szinten és új összefüggésben, ti. a fenomenológiai tudatfilozófia terepén. Igaz, hogy ez a „tudat” nem a „belső mítoszának” a tudata, hanem a valóság alaprétege; s igaz, hogy Husserl egyetemes korrelációs a prioriája, valamint a passzivitás és a genetika felé forduló érdeklődése az intencionalitás eredeti problematikáját szorosan kapcsolja a sematizmus tágon értett kanti kérdésköréhez.

ad c): Első megközelítésben e szerzők alapszándéka semmiképpen sem a sematizmus-rejtély megoldása, de a pályázó, önálló értelmezési teljesítményt nyújtva, megmutatja a problematika jelenlétét, elmélyítését és átalakítását az esetükben is.

ad d): Ez az értelmezés a munka voltaképpeni gondolkodói teljesítménye. Párhuzamosan oly kutatási eredményekkel, amelyek a 20. század második felének elsősorban francia gondolkodását jellemzik. Egyfajta filozófiai negativitásról van itt szó, ami az átöröklött nagy pozitívumok – lét, értelem, nyelvi jelentés, személy stb. – elvetésével az egységet a sokféleség differenciáljaképpen fogalmazza meg. Az egység tehát a sokaság áttételes, negatív produktuma. Egyfajta illúzió? Illúzió a maga hagyományos, pozitív egysége szerint, de nem illúzió mint differenciális hozadék. Például a differenciális megközelítés szerint a személyi egység nem valamiféle természeti ősadottság, hanem az interszubjektív eltérések, különbségek struktúrája. Tekintsük ezt a megközelítést filozófiai *hipotézisnek* s ekképpen érdekes elméleti eredményekhez vezet.

4. A probléma rövid áttekintése

A séma, sematizmus problémája, miként a pályamunkában is olvashatjuk, a kanti filozófia egyik legvitatottabb és legnehezebben érthető része. A leegyszerűsítést kockáztatva úgy fogalmazhatunk, hogy a sematizmus elmélete azt a kérdést kívánja megválaszolni, hogy voltaképpen mi hozza létre a tényleges ismeretet: azt az ismeretet, amely az általánost és az egyedit egyetlen funkcionális ismeretben szintetizálja. Konkrétabban: mi teremti meg a kapcsolatot az egyedi érzéki képzet és a gondolkodás kategóriái között. Csak ha e kapcsolat biztosított, jöhet létre az értelem, *Sinn und Bedeutung*. Kant elemzéseinek eredménye az, hogy a közvetítő elem a „séma”, amely a gondolati formát az empirikus tartalomhoz rendeli, azaz egy szabály (a beadott mű ezt a részt is alaposan kifejti), amely lehetővé teszi, hogy a kutya érzéki adatait ne a bagoly, a kentaur, vagy az élettelen természet gondolati formájához rendeljem. A séma tehát egy rendező és szervező erő, amely hidat képez érzék és gondolat között, ekképpen biztosítja a megfelelő, értelemadó kapcsolatukat, vagyis a megismerés döntő jelentőségű szerkezete. Transzcendentális szinten a séma az a struktúra, amely egyáltalán lehetővé teszi a gondolati formák és a hozzájuk rendelt jelenségek kapcsolatát. A séma Kant szerint a képzelőerő terméke és tiszta formája az idő.

A pályázó a problémaáttekintést – a sematizmus kritikus értékeléseinek összefoglalása után – közvetlenül a fenomenológiához köti. Az intencionalitás problémája e megközelítésben a sematizmus problémájának kiegészítése. A sematizmus és az intencionalitás kérdéskörei szorosan összetartoznak; ennek megfelelően a fenomenológia a kanti gondolkodás problematikájának továbbgondolását szolgálja. Husserl, Heidegger és Merleau-Ponty azok a szerzők, akik a fenomenológián belül az eredeti kanti problémára megoldást kínálnak. A husserli intencionalitásfelfogás túllép a Kantnál még megmaradó dualitáson és a problematikát kifejezetten a tudati körben kívánja kezelni. Ez a tudat azonban nem az ontológiai vagy az annak megfelelő, belülről helyezett s pszichologisztikusan felfogott szellem, hanem a megismerés élményfolyamata, amelynek alapszerkezete az idő. Husserl időfelfogása és Kant sematizmusa (mint az idő tiszta formájának szervező ereje) ekképpen függenek össze. Miközben Husserl képes túllépni a kanti dualizmuson, időfelfogásában már nem egyszerűen meghaladja ezt, hanem a problémát egészében újrafogalmazza. A megismerés alapszerkezete az idő, ezen belül a retenció és protenció összefüggése, a „belső” időtudat ezen meghatározó struktúrája. Az időprobléma Husserlnél fokozatosan elmélyül és a genetikus fenomenológia új paradigmájához vezet, amely a pályázó szerint nem vezethető vissza sem a sematizmus korábbi felfogásaira, sem az intencionalitás fenomenológiájára: új megközelítésről van szó, amelyben mégis a sematizmus eredeti problémája nyer új megvilágítást, ti. mint passzív alakulás, a hűletikus formálódás és az affektivitás szintjén zajló érzéki értelemképződés. Fontos, hogy a tudat aktivitása itt háttérbe szorul és a passzivitás mint az aktív tudati forma lehetőségi feltétele kerül előtérbe. Az értelemképződés az utóbbi körében alapozódik meg.

Heidegger a pályázó szerint a kanti sematizmusproblémát alakítja át a fundamentális ontológia kidolgozásával. Természetesen lehetséges a német gondolkodó művének más szempontú megközelítése is – például a létkérdés alapján –, de a pályázó itt következetesen a sematizmusprobléma felől közelít. Mint fokozatosan kiderül, ez a megközelítés gyümölcsöző. Heidegger a *Kehre* utáni időszakában mégis elveti a problematika egészét és teljesen megváltoztatja a fogalmi és tartalmi összefüggést. A fundamentálonológia szintjén a sematizmusprobléma az *Entwurf* fogalma kapcsán fejthető ki; a kivétel több szinten is idői, sőt alapvetően maga az idő. Az idő forrása az ősidő, a temporalitás, amely minden értelemképződés végső forrása. A temporalitás középpontja a prezencia mint a jelenlét s meglét feltétele. Heidegger e korszaka felfogásában a prezencia az, amiből minden értelem fakad. Heidegger késői gondolkodásának értékelése a sematizmusprobléma kapcsán nem kerül elő, noha ez mint interpretációs lehetőség – főképpen a GW 65. kötete alapján – bejárhatónak, noha sok nehézséggel terheltnek is látszik.

A sematizmusprobléma előtérbe állítása Heidegger első korszaka esetében viszonylag érthető, mivel a szerző még ezer szállal kötődik a klasszikus német gondolkodáshoz és az azt újítva továbbfűző fenomenológiához. Ami a történeti összefüggés szintjén kevésbé világos, a sematizmusproblematika áthelyezése Wittgenstein munkáinak összefüggésébe. A pályázó megmagyarázza ezt a lépést: „Wittgenstein ugyanis az aspektuslátás elemzésével egyenesen a sematizmusprobléma szívébe hatolt, sőt, jelentős mértékben gazdagította is ezt a kérdéskört.” (341. o.) Az aspektuslátás az értelemképződés olyan spontán, irányíthatatlan, szinte önkényes, de mindenképp szabálytalan jellegét mutatja fel, amely nem függ tudati szerkezettől; sőt úgy tűnik, teljesen „öntörvényű”, szabályozhatatlan. Itt azért megjegyzendő, hogy az ember-kacsa váltókép egyik vagy másik aspektusának felismerhetősége nem annyira független a szándékos figyelemtől, mint a pályázó leírásából kitűnik. Gondoljunk azokra a rejtvényekre, amelyekben pl. arcokat kell megtalálnunk egy látszólag erdőt ábrázoló rajzon: az erős figyelem oda vezet, hogy ezeket az arcokat megtaláljuk, sőt gyakorlással elérhetjük, hogy hol lomboznak, hol emberi arcnak lássuk őket. Ezen a ponton tehát hiányolom az aspektuslátás pszichofizikai folyamatának alaposabb figyelembe vételét.

Az összefoglaló szerint Wittgenstein küzdelme a privátnyelv lehetősége, a „belső” mítosza ellen arra a megnyugtatónak szánt eredményre vezet, hogy a tapasztalás leválaszthatatlan a nyelvtől, a nyelv pedig közös. Itt szeretném a pályázót hosszabban idézni: „Miben áll mármost a viszony az aspektuslátás és a sematizmus között? Az aspektuslátás éppen a sematizálás – illetve talán helyesebb azt mondanunk: a sematizálódás – különböző lehetőségeinek megvalósulása. A tapasztalatban felbukkanó értelem mindig dinamikus egység, vagyis mindig lehetővé teszi az eredetitől eltérő aspektusok felvillanását is. Ezt pedig legjobban a sematizmus működésével tudjuk magyarázni.” (358. o.) Másképpen: a séma eredeti problémája, az értelemképződés *szabályának* a kérdése egy szabálytalan, a különbségben, a váratlanban megnyilvánuló önállóság problémájává alakul.

A problémátörténet Merleau-Ponty felfogásának kifejtésével zárul: a francia gondolkodó nemcsak a fenomenológia fogalmiságát és problematikáját újítja meg, hanem a sematizmus kérdésének új megválaszolását is megkísérli. Ennek lényege, hogy az értelemképződés egy prereflexív testi struktúra teljesítménye, aminek megfelelő elnevezése Merleau-Ponty szerint – végeredményben – a „hús”. Ahogyan a pályázó idézi a szerzőt: „A hús (a világ húsa és az én húsom) nem pusztán esetlegesség és káosz, hanem önmagába visszacsatlakozó, önmagával összefüggő textúra, egységes szövetség.” (386. o.) Ez az analógiás szóhasználat nyilvánvalóan heideggeri *ihletésű*. Merleau-Ponty későbbi felvetése szerint a sematizmusprobléma „a látható és a láthatatlan” összefüggésében lokalizálható; azon differenciális modellben ragadható meg, amelyet Saussure nyomán mások mellett a pályázó is diakritikusnak nevez. A diakritikus, vagyis az oppozíciókban adódó, a szétválasztásban,

elkülönülésben megjelenő összefüggés működése az, ami a sematizmusprobléma e történeti és tematikus keretben adott átfogalmazását és talán magasabb szintű megoldását is nyújtja.

E rövid összefoglaló azt hivatott világossá tenni, hogy a pályázó a sematizmusprobléma történeti átalakulását egyben a probléma megoldása felé vezető útként is felfogja. Nem kétséges, hogy a filozófiatörténet egyes nagy problémagócai felmutatják az efféle fejlődést: a kezdeti felvetést különféle kidolgozások követik, amelyek végén megjelenik egy új, összefoglaló, elméletileg a korábbiaknál kielégítőbbnek minősíthető minta. Már önmagában ez a tény arra mutat, hogy a problémátörténetek gyakran – noha korántsem mindig – a probléma megoldásának történetei. Ami azonban a jelen problémátörténetben nem világos, az a következő: miképpen jelenti a wittgensteini és a Merleau-Ponty-i átfogalmazás a sematizmusprobléma megoldását vagy legalábbis magasabb szintű, a korábbiaknál kielégítőbbnek nevezhető kifejtését? A sematizmus differenciális modellje elméletileg, filozófiailag mennyiben kielégítőbb a szintetikus modellnél?

5. További problémák

Szeretnék még néhány problematikus pontot említeni a dolgozattal kapcsolatban. Hangsúlyozom, hogy ezek a felvetések semmiben sem gyengítik a fentebb összefoglalt pozitívumokat. Említésüket mégis gondolkodói kötelességemnek látom.

a) A fenti kérdés folytatásaképpen szeretném felvetni, hogy a sematizmusprobléma ily középponti kérdéssé emelése nyilvánvalóan jól igazolható a korai fenomenológia dokumentumaiban. Kevésbé meggyőző azonban Wittgenstein bevonása, különösen annak részletesebb kifejtése nélkül, hogy miképpen viszonyul egymáshoz az utóbbi által megnevezett „belső”-mítosz és Husserl nevezetes Ágoston-idézete: *Noli foras ire. In te redi...* A fenomenológia, s különösen Husserl, nyilvánvalóan tudatában volt a „belső” dologi felfogása lehetetlenségének. De egyben annak is, hogy a belső végül is valami végsőt, közvetlenséget, abszolútumot fejez ki. A Wittgenstein-kritika úgy akar megszabadulni a dologi belsőtől, hogy a gyermeket, a voltaképpenit is kiönti a fürdővízzel. Hiszen végül is semmi más nem áll rendelkezésünkre, mint az a „belső”, amit közvetlenül vagy a közvetettség közvetlen formáiban ismerünk; ha ez „hús” vagy „differencia”, akkor is ekképpen jutunk ennek ismeretére – „belül.” A privátnyelv-argumentummal több baj is van, mindenekelőtt az, hogy minden nyelv szükségképpen privátnyelv is, mert csak ekképpen lehet közös. Ha helyettem Ullmann Tamás tanul meg kínaiul *én* nem fogom megérteni azt a nyelvet. Nekem kell megtanulnom azon a nyelven úgy, hogy én értem meg. Itt a Google Translate nem segíthet: lásd a Kínai szoba argumentumot.

b) Wittgenstein bevonása tanulságos, de v. sz. mégsem maradéktalanul indokolt. Ez felveti az ugyancsak említett történeti kérdést: ha a sematizmusprobléma története egyben a probléma egyre magasabb kidolgozottságának és megoldásának a története is, megfogalmazható-e a probléma önmagában, nevezetesen az egyes szerzők műveinek elemzésétől függetlenül? Világos, hogy a nagy gondolkodók eredeti meglátásaira támaszkodnunk kell; de lehetséges-e ezt a problematikát önmagában, saját terminológiával előadni?

c) Mindez a módszer kérdését illeti: miközben elfogulatlanul olvassuk az egyes gondolkodók gondolatainak összefoglalását, felmerül bennünk a kérdés, hogy mi az a módszer, amelyet itt alkalmazunk? Milyen fenomenológiai és/vagy hermeneutikai eljárást követ a pályázó? Ennek a kérdésnek a kifejezett említése, kibontása azért is érzékeny probléma, mert módszertanilag különlegesen tudatos, erre a pontra nagy súlyt helyező szerzőkről van szó.

d) A szakirodalom kapcsán nekem három dolog tűnt fel: Egyrészt igen széles körű az a szakirodalom, amelyet a pályázó ismer, feltételez, noha csak elszórtan említ érdemben.

Másrészt keveset törődik az angolszász szakirodalom vonatkozó adataival. Harmadrészt ugyan említi Vető Kant-könyvét, de nem idézi.

e) Végül egy megjegyzés a Zárszó rövidségéről: itt lett volna lehetőség arra, hogy a sematizmus-problémát önálló terminusokban összefoglalja a pályázó. Például részletesen kifejthette volna, hogy miképpen válaszolja meg a fenti kérdést a problémátörténet és problémamegoldás összefüggéséről, különösen Merleau-Ponty felfogásának fontosságáról az eredeti problematikára nézve.

6. Összegzés

A felsorolt kifogások természetesen adódnak. Nem jelentik a mű alapjellemzőinek gyengülését. Úgy vélem, Ullmann Tamás munkája nemcsak kiváló, hanem egészen kiváló: alaposágban, világosságban, problématudatosságban, a kérdések és megoldási lehetőségeik újszerű felvázolásában.

Ezért számomra nem kérdéses, hogy a munka megérdemli azt a kiváló minősítést, amely döntő része az akadémiai doktori fokozat megítélésnek.

Kérem azonban, hogy a pályázó adjon választ a felvetett kérdésekre, különösen erre: A sematizmus differenciális modellje elméletileg, filozófiaiag mennyiben kielégítőbb a szintetikus modellnél? A szintézis gondolata mennyiben hátrányosabb a differencia gondolatánál? A differenciagondolatnak nincs-e szüksége végeredményben egy indifferens identitáspontra ahhoz, hogy a merő különbség mégis pozitívumot eredményezzen? Másképpen: Nem kerülünk-e itt egy ahhoz analóg helyzetbe, amelyet Schelling „negatív filozófiaként” határozott meg s amellyel szemben alakította ki a „pozitív filozófiát”?

Érdeklődéssel várom a válaszokat a kisebb felvetésekre is.

Üdvözlettel:

Mezei Balázs, DSc

2015. április 12.